

CĂTĂLIN - PETRU NICOLESCU
MĂDĂLINA - GEORGIA NICOLESCU

MATEMATICĂ

clasa a XII-a

- ALGEBRĂ SUPERIOARĂ
- ANALIZĂ MATEMATICĂ

SINTEZE DE TEORIE
EXEMPLE REZOLVATE
EXERCIȚII ȘI PROBLEME

- Fixarea cunoștințelor
- Aprofundarea cunoștințelor
- Performanță
- Autoevaluare
- Evaluare sumativă

CUPRINS

ALGEBRĂ SUPERIOARĂ

E * R **

Capitolul I. LEGI DE COMPOZIȚIE

1. Legi de compozitie pe o multime. Parte stabila	
Breviar de teorie	3
Probleme propuse	6
2. Proprietati ale legilor de compozitie interne	
Breviar de teorie	11
Probleme propuse	15
Teste de evaluare	20
	285

Capitolul II. GRUPURI

1. Monoizi. Grupuri	
Breviar de teorie	22
Probleme propuse	26
2. Grupuri finite. Subgrupuri. Ordinul unui grup finit. Ordinul unui element	
Breviar de teorie	31
Probleme propuse	35
3. Morfisme de grupuri. Izomorfisme de grupuri	
Breviar de teorie	40
Probleme propuse	44
Teste de evaluare	49
	296

Capitolul III. INELE ȘI CORPURI

1. Inele	
Breviar de teorie	52
Probleme propuse	58
2. Corpuri	
Breviar de teorie	62
Probleme propuse	66
Teste de evaluare	68
	305

Capitolul IV. POLINOAME

1. Polinoame cu coeficienti intr-un corp comutativ. Operatii cu polinoame.	
Teorema imparitirii cu rest	
Breviar de teorie	70
Probleme propuse	75
2. Divizibilitatea polinoamelor. Radacini multiple. Descompunerea polinoamelor.	
Cel mai mare divizor comun al unor polinoame.	
Cel mai mic multiplu comun al unor polinoame	
Breviar de teorie	79
Probleme propuse	89
	309

* E - enunturi

** R - raspunsuri, rezolvvari

	E *	R **
3. Relațiile lui François Viète. Ecuații algebrice cu coeficienți în \mathbb{Z} , \mathbb{Q} , \mathbb{R} , \mathbb{C} .		
Ecuății bipătrate. Ecuății reciproce. Ecuății binome. Ecuății trinome.		
Sisteme de ecuații neliniare. Separarea rădăcinilor unei ecuații		
Breviar de teorie	93	
Probleme propuse	135	312
<i>Teste de evaluare</i>	140	319

ANALIZĂ MATEMATICĂ

Capitolul I. PRIMITIVE, INTEGRALA NEDEFINITĂ A UNEI FUNCȚII

1. Primitivele unei funcții pe un interval real dat		
Breviar de teorie	142	
Tabel cu integrale nedefinite	145	
Probleme propuse	160	321
2. Calculul unor primitive folosind integrarea directă	163	
Probleme propuse	165	321

Capitolul II. METODE DE CALCULALE PRIMITIVELOR

1. Metoda integrării prin părți		
Breviar de teorie	168	
Probleme propuse	171	324
2. Metode de schimbare de variabilă		
Breviar de teorie	174	
Probleme propuse	180	328
3. Integrarea funcțiilor raționale		
Breviar de teorie	183	
Probleme propuse	190	331
4. Integrarea funcțiilor trigonometrice		
Breviar de teorie	193	
Probleme propuse	197	334
5. Integrarea funcțiilor exponențiale		
Breviar de teorie	197	
Probleme propuse	198	
6. Integrarea funcțiilor iraționale		
Breviar de teorie	202	
Probleme propuse	207	335
7. Integrarea funcțiilor binome		
Breviar de teorie	207	
Probleme propuse	209	338
8. Alte procedee pentru determinarea primitivelor	210	

Capitolul III. INTEGRALA DEFINITĂ

1. Funcții integrabile Riemann.		
Breviar de teorie	217	
Integrala definită (integrala Riemann)		
Condiții suficiente ca o funcție să fie (sau să nu fie) integrabilă		
Probleme propuse	220	339

* E - enunțuri

** R - răspunsuri, rezolvări

2. Formula lui Leibniz-Newton	
Breviar de teorie	223
Probleme propuse	225 341
3. Proprietăți ale integralei definite	
Breviar de teorie	227
Proprietatea de liniaritate a integralei	
Proprietatea de aditivitate a integralei	
Proprietatea de conservare a semnului integralei	
Proprietatea de monotonie a integralei	
Teorema de medie pentru funcții continue	
Teorema de medie pentru funcții integrabile	
Teorema de existență a primitivelor unei funcții continue	
Derivatele unor integrale care au limite de integrare variabile	
Proprietatea de paritate-imparitate a funcției integrabile	
Probleme propuse	233 342

Capitolul IV. METODE DE CALCULALE INTEGRALEI DEFINITE

Breviar de teorie	238
Formula de integrare prin părți	
Prima metodă de schimbare de variabilă	
A doua metodă de schimbare de variabilă	
Calculul integralei unei funcții pare sau impare	
Probleme propuse	243 345

Capitolul V. APLICAȚII ALE INTEGRALEI DEFINITE

Breviar de teorie	249
1. Calculul limitelor unor siruri cu ajutorul integralelor definite utilizând sumele Riemann	
2. Calculul ariilor unor suprafețe plane	
3. Calculul volumelor corpurilor de rotație	
Probleme propuse	258 349

Capitolul VI. TESTE DE EVALUARE

Testul 1	261 350
Testul 2	261 351
Testul 3	262 352
Testul 4	262 353
Testul 5	263 353
Testul 6	263 354
Testul 7	264 355
Testul 8	264 356
Testul 9	265 357
Testul 10	266 358
Testul 11	266 359
Testul 12	267 360
Testul 13	267 362
Testul 14	268 363
Testul 15	268 364

* E – enunțuri

** R – răspunsuri, rezolvări

	E	R
Testul 16	269	365
Testul 17	270	366
Testul 18	270	367
Testul 19	271	368
Testul 20	271	369
Testul 21	272	371
Testul 22	273	372
Testul 23	273	373
Testul 24	274	374
Testul 25	274	375
Testul 26	275	376
Testul 27	275	376
Testul 28	275	377
Testul 29	276	378
Testul 30	276	378
Testul 31	276	379
Testul 32	277	380
Testul 33	277	381
Promotori ai matematicii	383	
Bibliografie selectivă	388	

ALGEBRĂ SUPERIOARĂ

Legi de compoziție

1. Legi de compoziție pe o mulțime. Parte stabilă

Breviar de teorie

Lege de compoziție

Definiție. Fie M o mulțime nevidă. Se numește *lege de compoziție* (sau operație algebrică) definită pe M , o aplicație $\varphi : M \times M \rightarrow M$, care asociază fiecărei perechi $(x, y) \in M \times M$, un unic element $\varphi(x, y) \in M$.

Observații:

1. Elementul $\varphi(x, y)$ se numește *compusul* lui x cu y .
2. În general, operația $\varphi(x, y)$ se va desemna printr-un simbol special: $*$, \circ , \top , \perp , \oplus , \odot etc. De asemenea, se poate utiliza notația aditivă (+) sau notația multiplicativă (\cdot).

Parte stabilă

Definiție. Fie M o mulțime nevidă și „ \circ ” o lege de compoziție pe M . O submulțime nevidă $H \subseteq M$ se numește *parte stabilă a lui M în raport cu operația „ \circ ”*, dacă pentru orice $x, y \in H$, rezultă că $x \circ y \in H$.

Observații:

1. Numele de „parte stabilă” pentru o submulțime H a lui M în raport cu operația „ \circ ” precizează că dacă $x, y \in H$, atunci și compusul lor $x \circ y$ rămâne în H .
2. Dacă H este o parte stabilă a lui M în raport cu legea de compoziție „ \circ ”, atunci spunem că (H, \circ) este o *lege de compoziție indușă de legea de compoziție* de pe M .

Clase de resturi modulo n (\mathbb{Z}_n)

Definiție. Fie un număr $n \in \mathbb{N}^*$. Dacă $a, b \in \mathbb{Z}$, spunem că a este congruent cu

b modulo n și scriem $a \equiv b \pmod{n}$, dacă $n \mid (a - b)$ sau dacă $\frac{a - b}{n} \in \mathbb{Z}$.

Altfel spus: *numărul a este congruent cu numărul b modulo n* , dacă și numai dacă dau același rest r , prin împărțire la n :

$$a \equiv b \pmod{n} \Rightarrow \begin{cases} a = nq_1 + r \\ b = nq_2 + r \end{cases}, q_1, q_2, r \in \mathbb{Z}, 0 \leq r < n.$$

• Fie $n \in \mathbb{N}^*$ și $a \in \mathbb{Z}$.

- Restul împărțirii lui a la n se numește *redusul modulo n al numărului a* și se notează $a \pmod{n}$ sau $a \pmod{n}$.

- Notăm: $\hat{a} = \{b \in \mathbb{Z} \mid b \equiv a \pmod{n}\}$.

$\hat{a} = \overbrace{a \pmod{n}}$, oricare ar fi $a \in \mathbb{Z}$, unde \hat{a} se numește *clasa lui a modulo n*.

• Fie $n \in \mathbb{N}^*$.

- Mulțimea $\mathbb{Z}_n = \{\hat{0}, \hat{1}, \dots, \widehat{n-1}\}$ se numește *mulțimea claselor de resturi modulo n*.

- Pe mulțimea \mathbb{Z}_n se definesc următoarele legi de compoziție:

„+”: $\mathbb{Z}_n \times \mathbb{Z}_n \rightarrow \mathbb{Z}_n$, $\hat{a} + \hat{b} = \widehat{a+b}$;

„.”: $\mathbb{Z}_n \times \mathbb{Z}_n \rightarrow \mathbb{Z}_n$, $\hat{a} \cdot \hat{b} = \widehat{ab}$.

Cum pentru orice $a, b \in \mathbb{Z}$, avem $\hat{a} = \hat{b} \Leftrightarrow \widehat{a \pmod{n}} = \widehat{b \pmod{n}} \Leftrightarrow a \pmod{n} = b \pmod{n} \Leftrightarrow n \mid (a - b) \Leftrightarrow a \equiv b \pmod{n}$.

Deci $a \oplus b = (a + b) \pmod{n}$ și $a \odot b = (ab) \pmod{n}$.

În concluzie: $\hat{a} + \hat{b} = \widehat{a+b} = \widehat{a+b}$ și $\hat{a} \hat{b} = \widehat{ab} = \widehat{ab}$.

Tabla unei legi de compoziție

Dacă „◦” este o lege de compoziție pe M , iar mulțimea M este finită, $M = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, atunci legea poate fi redată printr-un tablou, numit *tabla operației „◦”*, astfel:

◦	x_1	x_2	\dots	x_j	\dots	x_n
x_1	$x_1 \circ x_1$	$x_1 \circ x_2$	\dots	$x_1 \circ x_j$	\dots	$x_1 \circ x_n$
x_2	$x_2 \circ x_1$	$x_2 \circ x_2$	\dots	$x_2 \circ x_j$	\dots	$x_2 \circ x_n$
\dots	\dots	\dots		\dots		\dots
x_i	$x_i \circ x_1$	$x_i \circ x_2$	\dots	$x_i \circ x_j$	\dots	$x_i \circ x_n$
\dots	\dots	\dots		\dots		\dots
x_n	$x_n \circ x_1$	$x_n \circ x_2$	\dots	$x_n \circ x_j$	\dots	$x_n \circ x_n$

În acest tabel, elementul $x_i \circ x_j$ este situat pe linia i și coloana j .

Probleme rezolvate

1. Considerăm mulțimea $M = [2, +\infty)$.

a) Să se arate că operația $x \circ y = xy - 2x - 2y + 6$, definește pe M , o lege de compozиie.

b) Să se calculeze numerele $a = 2 \circ 3$ și $b = (-1) \circ 4$.

Rezolvare:

a) Pentru a demonstra că legea este o operație algebrică, trebuie să arătăm că pentru orice numere $x \geq 2, y \geq 2$, avem $x \circ y \geq 2$.

Scriem echivalent: $x \circ y \geq 2 \Leftrightarrow xy - 2x - 2y + 6 \geq 2 \Leftrightarrow xy - 2x - 2y + 4 \geq 0 \Leftrightarrow x(y - 2) - 2(y - 2) \geq 0 \Leftrightarrow (x - 2)(y - 2) \geq 0$, ultima inegalitate fiind evidentă, deoarece $x \geq 2$ și $y \geq 2$.

b) $a = 2 \circ 3 = 2 \cdot 3 - 2 \cdot 2 - 2 \cdot 3 + 6 = 2$ și $b = (-1) \circ 4 = (-1) \cdot 4 - 2 \cdot (-1) - 2 \cdot 4 + 6$, deci $b = -4$.

2. Fie mulțimea $M = \{0, 1, 2, 3, 4\}$ și legea „ \circ ” definită astfel:

$$x \circ y = \begin{cases} xy, & \text{dacă } x \leq 2, y \leq 2 \\ x - 1, & \text{dacă } x > 2 \\ y - x, & \text{dacă } x \leq 2, y > 2 \end{cases}.$$

a) Efectuând tabla operației, să se deducă că operația „ \circ ” determină pe M o lege de compozиie.

b) Să se rezolve ecuațiile: $x \circ 2 = 4$ și $1 \circ x = 2$.

Rezolvare:

a) Din tabla operației, prezentată alăturat, deducem că operația „ \circ ” este algebrică pe M .

b) Din tabla operației deducem că:

$x \circ 2 = 4 \Rightarrow x = 2$, iar din $1 \circ x = 2 \Rightarrow x \in \{2, 3\}$.

\circ	0	1	2	3	4
0	0	0	0	3	4
1	0	1	2	2	3
2	0	2	4	1	2
3	2	2	2	2	2
4	3	3	3	3	3

3. Fie mulțimea $M = [2, 4] \subset \mathbb{R}$ și legea de compozиie $x \circ y = xy - 3x - 3y + 12$.

a) Să se arate că M este parte stabilă față de legea „ \circ ”.

b) Să se rezolve ecuațiile: $x \circ 2 = 3$, $x \in M$ și apoi $3 \circ x = 3$, $x \in M$.

Rezolvare:

a) Se observă că $x \circ y = (x - 3)(y - 3) + 3$. Înținând cont că pentru $x \in [2, 4]$, $y \in [2, 4]$, avem că $x - 3 \in [-1, 1]$ și $y - 3 \in [-1, 1]$, deducem că $(x - 3)(y - 3) \in [-1, 1]$ și în final că $x \circ y = (x - 3)(y - 3) + 3 \in [2, 4]$. În concluzie

mulțimea M este parte stabilă a lui \mathbb{R} față de „ \circ ”.

- b) $x \circ 2 = 3 \Rightarrow 2x - 3x - 3 \cdot 2 + 12 = 3 \Rightarrow -x = -3 \Rightarrow x = 3 \Rightarrow S = \{3\}$.
 c) $3 \circ x = 3 \Rightarrow 3x - 9 - 3x + 12 = 3 \Rightarrow 3 = 3$, deci ecuația are o infinitate de soluții, adică $S = [2, 4]$.

4. Considerăm mulțimea $\mathbb{Z}_5 = \{\hat{0}, \hat{1}, \hat{2}, \hat{3}, \hat{4}\}$.

- a) Să se efectueze $\hat{2} + \hat{3}$ și $\hat{2} \cdot \hat{3}$.
 b) Să se rezolve ecuațiile $x + \hat{4} = \hat{1}$ și $\hat{4}x = \hat{1}$.
 c) Să se rezolve ecuația: $\hat{2} \cdot x + \hat{4} = \hat{3}$.

Rezolvare:

a) $\hat{2} + \hat{3} = \widehat{2+3} = \hat{5} = \widehat{1 \cdot 5 + 0} = \hat{1} \cdot \hat{5} + \hat{0} = \hat{1} \cdot \hat{0} + \hat{0} = \widehat{1 \cdot 0 + 0} = \hat{0} + \hat{0} = \widehat{0+0} = \hat{0}$.

$\hat{2} \cdot \hat{3} = \widehat{2 \cdot 3} = \hat{6} = \widehat{1 \cdot 5 + 1} = \hat{1}$ (deoarece restul împărțirii lui 6 la 5 este 1).

b) Studiind tabla operației $(\mathbb{Z}_5, +)$, deducem că soluția ecuației $x + \hat{4} = \hat{1}$ este $x = \hat{2}$; studiind apoi tabla operației (\mathbb{Z}_5, \cdot) , deducem că soluția ecuației $\hat{4}x = \hat{1}$ este $x = \hat{4}$.

+	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	·	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$
$\hat{0}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{0}$	$\hat{0}$	$\hat{0}$	$\hat{0}$	$\hat{0}$
$\hat{1}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$
$\hat{2}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{0}$	$\hat{2}$	$\hat{4}$	$\hat{1}$	$\hat{3}$
$\hat{3}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{0}$	$\hat{3}$	$\hat{1}$	$\hat{4}$	$\hat{2}$
$\hat{4}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{1}$	$\hat{2}$	$\hat{3}$	$\hat{4}$	$\hat{0}$	$\hat{4}$	$\hat{3}$	$\hat{2}$	$\hat{1}$

c) $\hat{2}x + \hat{4} = \hat{3} \Rightarrow \hat{2}x = \hat{3} - \hat{4} = \widehat{3 - 4} = \widehat{-1} = \widehat{0 - 1} = \widehat{5 - 1} = \hat{4} \Rightarrow \hat{2}x = \hat{4} \Rightarrow x = \hat{2}$.

Probleme propuse

1. Efectuând tabla operației, să se arate că operațiile specificate reprezintă legi de compozitie pe mulțimea $M = \{1, 2, 4, 8, 16\}$.
- $x \circ y = \min(x, y)$;
 - $x \circ y = \text{c.m.m.d.c.}(x, y)$;
 - $x \circ y = \text{c.m.m.m.c.}(x, y)$.
2. Efectuând tabla operației, să se arate că operațiile specificate reprezintă legi de compozitie pe mulțimea $M = \{0, 1, 2, 3, 4\}$, în următoarele cazuri:
- $x \circ y = \max(x, y)$;

b) $x \circ y = |x - y|$;

c) $x \circ y = x$.

3. Pe mulțimea $M = \{1, 2, 3, 4, 5\}$ se consideră legea de compoziție „ \circ ” a cărei tablă este reprezentată alăturat.

a) Să se determine următoarele elemente:

$a = 1 \circ 3, b = 3 \circ 5; c = 4 \circ 2; d = 5 \circ 4$.

b) Să se rezolve următoarele ecuații:

i) $x \circ 3 = 1$; ii) $2 \circ x = 4$;

iii) $x \circ 5 = 3$; iv) $4 \circ x = 2$.

c) Să se rezolve sistemul de ecuații: $\begin{cases} 3 \circ x = 3 \\ x \circ y = 4 \end{cases}$

\circ	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	1
2	2	1	5	4	3
3	3	4	3	5	2
4	1	2	1	2	3
5	5	5	2	3	4

4. Pe mulțimea $M = \{0, 1, 2, 3\}$ se definește legea de compoziție $x \circ y = |y - x|$.

a) Să se alcătuiască tabla legii de compoziție.

b) Să se rezolve ecuațiile: $x \circ 3 = 0$ și $2 \circ x = 1$.

c) Să se rezolve sistemul de ecuații: $\begin{cases} x \circ y = 0 \\ y \circ 1 = 2 \end{cases}$

5. Pe mulțimea \mathbb{R} se definesc următoarele legi de compoziție:

$$x \top y = x + y + 1 \text{ și } x \perp y = \sqrt[3]{x} + \sqrt[3]{y} - 1.$$

a) Să se calculeze $8 \top 27$ și $8 \perp 27$.

b) Să se rezolve ecuația: $x \top 1 = x \perp 27$.

c) Să se rezolve sistemul de ecuații: $\begin{cases} x \top y = 65 \\ x \perp y = 3 \end{cases}$

6. Să se arate că în fiecare dintre următoarele cazuri, mulțimea M este parte stabilă a mulțimii \mathbb{R} , în raport cu legea de compoziție specificată:

a) $M = \mathbb{Z}, x \circ y = x + y - 3$;

b) $M = \mathbb{N}, x \circ y = |x - y|$;

c) $M = [-5, +\infty), x \circ y = xy + 5x + 5y + 20$;

d) $M = (-3, +\infty), x \circ y = xy + 3x + 3y + 6$;

e) $M = (1, +\infty), x \circ y = xy - x - y + 2$;

f) $M = (2, +\infty), x \circ y = xy - 2x - 2y + 6$.

7. Să se arate că în fiecare dintre cazurile următoare, mulțimea M este parte stabilă a mulțimii \mathbb{R} , în raport cu legea de compoziție specificată:

a) $M = (-1, 1), x \circ y = \frac{x+y}{1+xy}$;

b) $M = (0, 1), x \circ y = \frac{xy}{2xy-x-y+1}$;